

MURABBIY
ILMIY-MA'RIFIY JURNAL

“**MURABBIY**”

**ILMIY-MA'RIFIY
JURNAL**

Issue:2 2021

<https://science.jspi.uz/>

Chief Editor:

S.Nazarkasimov, Doctor of Philosophy (Ph.D) in Sociology, Vice-Rector of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

A.Turaev, senior teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Members of the editorial board:

Sh.S.Sharipov - Professor
B.M.Ochilova - Professor
D.Khodjimetova - assistant professor
A.Pardaev - assistant professor
M.N.Khoshimkhonov - assistant professor
A.I.Saidkasimov - assistant professor -
F.K.Akhmedov - assistant professor
B.E.Toshboev - assistant professor
I.N.Akhmedov - PhD
D.Salimova - PhD
N.N.Alimov - assistant professor
M.Saidov - Ph.D.
X.Maxammadiev - teacher

Editorial Representative:

Abrar Turaev
Jizzakh State Pedagogical Institute,
Uzbekistan
Phone: +998933091877
e-mail: ijtimoiy2017@mail.ru

**ONLINE ELECTRONIC
JOURNAL**

“Murabbiy” ilmiy-ma’rifiy jurnali
“Mentor” scientific-educational
journal

Научно-просветительский
журнал “Наставник”

Indexed By:

Published By:

<https://science.jspi.uz/>

Jizzakh State Pedagogical
Institute, Uzbekistan

MUNDARIJA / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

№	MUALLIFLAR/ AUTHORS / АВТОРЫ	MAQOLA NOMI/ ARTICLE TITLE/ НАЗВАНИЕ СТАТЬИ	SAHIFALAR/ PAGES/ СТРАНИЦЫ
1	Н.А.Шермухамедова	Даврнинг руҳи ва таълим тизими ислохотларининг мутаносиблиги	4-10
2	С.С.Агзамходжаева	Аёл маънавияти – ҳаёт зийнати	11-16
3	О.М.Ғайбуллаев	Ёшларда диний бағрикенгликни шакллантиришнинг фалсафий моҳияти	17-20
4	Г.М.Тўраева	Юксак маънавият маъсулияти	21-28
5	Ф.Б.Файзиёва	Ёшлар кибер ижтимоийлашуви амалий социологик тадқиқот объекти сифатида	29-32
6	Ф.Маматқулов	Шахс камолотида маънавиятнинг ўрни	33-38
7	А.А.Қамбаров	Ёшларни маънавий-ахлоқий таҳдидлардан ҳимоя қилишда диний ислохотлар масаласи	39-42
8	С.Э.Ибрагимов	Баркамол авлодни шакллантиришда ғўзаллик тушунчасининг ахамияти	43-47
9	И.М.Арзиматова	Глобаллашувнинг ёшлар маънавий тарбиясига салбий таъсири	48-51
10	Г.Х.То`раева	Globalashuv sharoitida yoshlarda axborot istemoli madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari	52-55
11	У.Б.Муҳаммадиев	Маънавий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашиш ўзликни англашдадир	56-60
12	Н.Алиматова	Глобаллашув шароитида ёшлар онгида миллий ғояни шакллантиришда интеллектуал кадрларнинг роли	61-65
13	S.A. Pilyak	Analysis of the concept of identity in the context of cultural heritage interpretation	66-71
14	Н.Тангиров	Ижод жараёнининг фалсафий таҳлили	72-75
15	М.Мамажонов	Глобаллашув ва маънавий таҳдидларнинг моҳият-мазмуни	76-78
16	Б. Б. Жалолов	Зардуштийлик таълимоти манбалари таҳлиланализ источников учения зороатризма	79-82
17	Ф.Абдусаматов	Ёшлар тарбиясида ислом омили	83-86
18	А.А.Абдурахмонов	Давлат ва жамият бошқарувида ёшлар муаммоларини ҳал қилишнинг устувор йўналишлари	87-91
19	M.Nabiyev	Globalashuv sharoitida ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarga asoslangan mafkuraviy	92-96

		tarbiyaning ahamiyati	
20	М.Маматмусаева	Глобаллашув шароитида мафкуравий тарбиянинг ўрни: муаъmmo ва ечимлар	97-101
21	Н.Davlatova	Jizzax vohasi tojiklari: an’anaviy turmush tarzi va urf-odatlar	102-108
22	З.Миркомилова	Глобаллашув: манфаатлар ва зиддиятлар	109-114
23	С.Музаффаров	Миллий ахборот хавфсизлигини таъминлаш маъnavий ҳаётнинг долзарб вазифаси	115-118
24	С.Тоштемирова	Глобаллашув шароитида маъnavиятни шакллантиришда диний бағрикенгликнинг аҳамияти	119-121
25	С.Каримов	Шахснинг ҳаётий мақсадлари ва уларнинг ижтимоий аҳамияти	122-124
26	А.Э.Зиётова, Э.А.Бозоров	Глобаллашув шароитида маъnavий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашда таълим-тарбия муассасаларининг вазифалари	125-129
27	А.Ш.Эшмуҳаматов, Ж.Хушбақов	Амир Темур салтанатининг вужудга келиши	130-133
28	А.Пармонов	Ёшлар ватанпарварлиги - хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш кафолати	134-140
29	П.Қулматов	Шах маъnavиятини шакллантиришда ота-она масъулияти	141-144
30	Ш.Ж.Ҳашимов, С.Х.Ҳашимова	Маъnavий глобаллашув, ахборотлашган жамият ва ёшлар тарбияси	145-148
31	А.Холбоев	Ёш авлодни юксак маъnavиятли шахс қилиб тарбиялашнинг назарий – педагогик асослари	149-154

ГЛОБАЛЛАШУВ: МАНФААТЛАР ВА ЗИДДИЯТЛАР

З.Миркомилова - ЖДПИ катта ўқитувчиси

Глобаллашув ва у билан боғлиқ муаммолар ҳозирда кўплаб олимларнинг тадқиқот марказидадир. Турли олимлар бу муаммоларнинг маълум қирраларини ўрганмоқдалар, аммо ҳали унинг тадқиқ этилмаган томонлари ҳам мавжуд. Умумсайёравий муаммолар инқирозларининг натижаси эканлигини илмий томондан олимлар тўлиқ исботладилар ва уни қуйидагича таҳлил этдилар. “XX-асрнинг ўрталаридан инсоний иқтисодий, ижтимоий, демографик, экологик, маданий инқирозга дуч келди. Чорак аср ўтмасдан бу инқироз умумумсайёравий, умуминсоний глобал воқеликка айланди”²⁴. Глобал муаммоларнинг келиб чиқишига инсониятнинг ўзи асосий сабабий омил эканлиги, Э.Кан, Э. Тофлер, А.Печчей, Д. Медоуз, Ян. Ченберген, Р.Робертсон каби олимларнинг илмий изланишларида ўз тасдиғини топган. Оғриқли муаммолар сирасига маънавий тизимдаги зиддиятлар ҳам киради.

Жамиятнинг маънавий соҳасида ҳам глобал зиддиятлар мавжудлигини, унинг замирида субъектлар ўртасидаги муносабатларнинг фақат моддий манфаатларга асосланганлигини, шу билан бу ғаразли мафкуравий таъсир муаммосини ҳам келтириб чиқариши мумкинлигини ҳурматли биринчи Президентимиз И.А.Каримовнинг қарашларида ҳам учратамиз: “Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати шундан иборатки, ҳозирги шароитда у мафкуравий таъсир ўтказишнинг ниҳоятда ўткир кууролига айланиб, ҳар хил сиёсий кучлар ва марказларнинг манфаатларига ҳизмат қилаётганини соғлом фикрлайдиган ҳар қандай одам, албатта, кузатиши муқаррар”²⁵.

Д.Медоуз маънавий инқирозлар, мафкуравий таъсирлар, субъектлар ўртасида носоғлом муносабатлар, хилма-хил эҳтиёжлар манфаатлар каби тушунчаларни ўрганар экан бу жараёнларни синергетика категорияси билан бевосита алоқадор эканлигини таъкидлайди. Қизиғи, инсоният бирор кашфиётга эришар экан чексиз қувонади, бу ҳақда бутун дунёга бонг уради, сўнг назарий таҳлиллар асосида амалиётда қўллайди, шунингдек эҳтиёжлар кетма-кет юзага кела бошлайди, улар моҳиятан ё яхшилик, ёхуд ёмонликка асосланиши мумкин. Бу инсониятнинг донолиги ёки бетизгин нафсга эғалигидан далолат беради.

Синергетика таълимоти: бутун сингари ҳар бир бўлак ҳам тараққиётда жуда катта аҳамиятга эга эканлигини ва улар орасида узлуксиз алоқалар

²⁴ Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: “Маънавият”, 2006. – Б. 3

²⁵ Каримов И.А. Юксак маънавият - енгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008. – Б.113

мавжудлигини таъкидлайди. Ушбу таълимотлар қадимги италиялик файласуф Зенон, қадимги юнон олими Платон, миллатимизнинг буюк алломалари Форобий, Ибн Сино, Мавлоно Жалолоддин Рўмий, инглиз олимлари Адам Смит, Адам Фергустон, Чарлиз Дарвин, Девид Боми, П.Хакен каби илм намоёндалари томонидан ўрганилди ва таҳлил этилди.

Бу замонамизнинг буюк илмий ютуғи эди. Инсоният ундан оқилона фойдаланиб, эзгуликларга эришди, афсуслар бўлсинки таълимотга нотўғри ёндашувлар ҳам бўлди ва охир оқибат турли зиддиятларга дуч келди. Синергетикада “Артефакт”, яъни сунъийлик мавжуд бўлиб, у доимо объектив қонуниятларга мос бўлиши зарур: “Аксинча, сунъий алоқадорликлар асосида яратилган нарса ва ҳодисалар объектив қонуниятларга зид ҳолда шаклланган бўлса, улар амалиётда ўз тасдиғини топа олмай, инсон тафаккурида хаёлий нарса ёки ҳодиса бўлиб қолаверади. Уни мажбурий равишда амалга оширилса у муваффақиятсизликка учрайди”²⁶. Бу қарашнинг ҳаққонийлиги амалда ўз исботини ҳозирги кунда яққол топди. Мақсадимиз тараққиётнинг юқори чўққисига чиқиш бўлиб, моддий манфаат ва эҳтиёжларни биринчи ўринга қўйдик, зўрма-зўраки сунъийлаштиришимиз муносабатларнинг зиддиятлашуви, алал оқибат иқтисодий муаммоларнинг юзага чиқишига, аниқроғи: “Иқтисодиётнинг глобаллашуви умумсайёравий тараққиётни англатмайди; у бир вақтнинг ўзида бир неча мутараққий кудратли давлатлар ҳамда ривожланаётган мамлакатлар ўртасида зиддиятларнинг кучайишига сабаб бўлмоқда”²⁷.

Жамиятимизни тирик организм сифатида қарасак, бир органдаги касаллик бутун танани қамраб олганидек, иқтисодий зиддиятлар бошқа ҳамма соҳаларда ҳам муаммоларнинг келиб чиқиши ва уларнинг ўзаро таъсирини юзага келтиради.

Сайёрамизда маънавий муаммолар мавжудлигини, уларнинг анча чуқурлашиб ва тармоқлашиб кетганини биламиз. Моддий муаммоларни бартараф этиш маънавий муаммоларга нисбатан қисқа вақтни ўз ичига олади.

Маънавий соҳани мувозанатлаштириш жуда қийин ва қанча вақт зарур бўлиши субъектлар фаолиятига бевосита боғлиқдир. Шу ўринда субъектларга тўхталсак, уларнинг миқдори ва тури жуда кўп. Илмий ва оммабоп нашриётларда субъектлар фаолияти, маънавий зиддият, маънавий инқироз, мафкуравий таҳдид, мафкуравий иммунитет каби тушунчалар атрофлича илмий таҳлил этилмоқда. Глобаллашув таъсирида янги субъектлар юзага келди; халқаро валюта жамғармаси, жаҳон банки, ЮНЕСКО, халқаро меҳнат

²⁶ Зиёмухаммедов Б. Педагогик маҳорат асослари. – Т.: “Тиб-китоб”, 2009. – Б. 49

²⁷ Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари. – Т.: “Маънавият”, 2006. – Б.7

ташкilotи, трансмиллий корпорациялар,”катта саккизлик” “яшиллар” харакати ўртасида ниҳоятда мураккаб муносабатлар бор. Субъектлар ўртасида соғлом муҳит доимо ҳам мавжуд деб айта олмаймиз.

Юқоридаги категориялар жамият маънавий зиддиятларини тавсифлаш учун энг асосий омиллардир. Маънавий ва мафкуравий муаммолар жуда мураккаб, ҳамда нозик бўлиб: “Бу масаланинг кишини доимо огоҳ бўлишга ундовчи томони шундаки, агар ҳарбий, иқтисодий, сиёсий тазйиқ бўлса, буни сезиш, кўриш, олдини олиш мумкин, аммо мафкуравий тазйиқни, унинг таъсири ва оқибатларини тезда илғаб етиш ниҳоятда қийин”²⁸.

Ҳозирда уч дунё мамлакатлари бўлиб, улар ўртасида муносабатлар доимо ҳам толерантликка асосланган бўлади деб айта олмаймиз.

Юқоридаги мулоҳазалардан келиб чиқиб, ёш мустақил Ўзбекистон давлатида маънавий соҳадаги ўзгаришлар боскичма-боскич бўлаётганлигини ифодалаш зарур.. Жами таҳлиллар маънавий бухронлар манфаатларига узвий боғлиқ эканлигини курсатади, демак, сайёрамизда турли субъектлар манфаатларга таяниб таҳдид қилиши мумкинлигини доимо ёдда тутиш лозим.

Муаммо мавжуд, ундан холис бўлиш учун усул, воситалар ва турли йўллар аниқланди,вазифалар белгиланди: “Бироқ вазифани белгилаб олиш бир масала, уни уддалаш, бажариш бошқа масала. Маънавиятга келганда, бутун бир муаммолар мажмуасини ҳал этиш зарурки, Ўзбекистоннинг биринчи президенти Ислон Каримов истиқлол мафкурасини ва миллий ғояни шакллантиришни улар орасида энг муҳими, деб ҳисоблаганди (ва бунга қўшилмасдан бўлмайди)”²⁹. Ўзбекистон давлатини бўлак, сайёрамизни бутун сифатида карасак, улар ўртасида узвий алоқа бор, демак, уларнинг бирортасида маълум муаммонинг ҳал этилиши бошқа зиддиятларнинг ечимини топиш учун калит вазифасини ўташи аниқ. Менинг назаримда, барча маънавий муаммолар ва субъектлар орасидаги зиддиятларнинг ҳал этилиши, мафкуравий таъсирларнинг барҳам топиши учун асосий омиллар мавжуд бўлиб, улар таркибига қуйдагиларни киритиш зарур деб ўйлайман:

-Ўзбекистон мустақил ёш давлат. Том маънодаги озодликка эндигина ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан мушарраф бўлди. Мустақиллик барқарорлиги, мафкура теранлиги, бой маънавиятга эга бўлиш учун, албатта, чуқур билим зарур. Зеро: “...соғлом инсон мияси табиий эҳтиёжини сезиб туради... Билим инсон онги ва руҳининг озуқасидир”³⁰. Билимли инсонлар онги ва

²⁸ Каримов И.А.Юксак маънавият – энгилмас куч. – Т.: “Маънавият”, 2008. – Б.113

²⁹ Исломов З. Ўзбекистон модернизациялаш ва демократик тараққиёт сари. – Т.: “Ўзбекистон”, 2005. – Б.179

³⁰ Зиёмухаммедов Б. Педагогик маҳорат асослари. – Т.: “Тиб-китоб”, 2009. –Б. 24

тафаккурисиз, давлат ва миллат равнақ топмайди. Менинг назаримда, бирор муҳим нарсани билмаслик – бу фикрий қашшоқликдир. Билимнинг саёз бўлиши ўзаро ишончининг йўқолишига, қўрқувнинг пайдо бўлиши ва чуқурлашишига, мафкуравий иммунитетнинг заифлашувига олиб келади. Иммунитети паст организм касалликка тез чалинганидек, давлат ҳам ёт ва чет ғоялар таъсирига тушиб қолади, алал оқибат бу фаровонлик ва бахтдан мосуво бўлишга сабаб бўлади. Фақат теран ва ҳаққоний илм асосида инсон кенг ва тўғри мушоҳадага, қиёслашга, тараққиётга эга бўлади: “Авесто”да таъкидланганидек, одамлар қалбидаги эзгулик ва ёвузлик, яхшилик ва ёмонлик туйғуларининг ўзаро курашда яхшилик тантанаси ҳамда эзгулик ғолиблигини таъкидлашга одамларда маънавий кудрат, ижобий рағбат ва рухий даъваткорлик вазифасини ўтайдиган нарса бу билим яъни ҳақиқатдир”³¹. Давлат фуқароларида чуқур билимларнинг шаклланишига эришиш жамики ютуқларнинг асосий омили бўла олади. Диний ва дунёвий билимларнинг теранлиги ҳар бир шахсга воқеа-ходисаларни тўғри англаш омили, уларни объектив таҳлил этиш имконини беради.

Четдан келаётган ҳар бир ахборотни тўғридан-тўғри қабул қилмай, балки чуқур билимга таяниб тафаккурида гуёки синтезлаштиради, нотўғри фикрларга қарши дунёқараш шаклланади, фикран ҳақиқат учун кураш жараёни кечади, жаҳондаги субъектлар ўзаро алоқада чуқур билимга эга бўлганигина ўз ўрнини топа олади, уни мустаҳкам эгаллайди, ниҳоят, ўз мустақил анланган фикрини дадил баён этади, керак бўлса уни бошқаларга ҳам тан олдиради. Бу маънавиятни юксак бўлишига, миллий кадрларнинг ворисийлигини таъминлашга, оммавий маданиятнинг салбий таъсирини олдини олишга, нафақат мафкуравий иммунитетнинг барқарорлигини, балки ўзликнинг басаломат бўлиши, иймоннинг бутунлигига олиб келади.

Ҳалқнинг ахлоқий, маънавий, миллий кадрларни айнан билимлар билан узвий боғлиқ ва бир-бирини тақозо этади. Масалан, Киото Университетининг фахрий профессори, “Кесэра” компанияси президенти К.Инамури 1995-йилда чоп этилган “Фалсафага қайтиш. Капитализмнинг маънавий қиёфаси” номли китобида замонавий капитализмнинг маънавий ахлоқий инқирози ҳақида тўхталиб, фақат азалий миллий кадрларни тиклаш асосида ва уларга таянган ҳолдагина жамиятдаги муҳитни соғломлаштириш мумкин экани тўғрисидаги билдирган фикри чин ҳақиқатдир.

Демак, давлатимизда миллий маънавиятни, ўзликни англаш учун асл кадрларни билмоғимиз, тараққиётдан ортда қолмаслик учун замонавий

³¹ Зиёмухаммедов Б. Педагогик маҳорат асослари. – Т.: “Тиб-китоб”, 2009. – Б. 24

педагогик технологиялардан самарали фойдаланишимиз зарур. Аммо фаолиятимизга маъсул бўлишимиз, янги педагогик технология деб, қисман нисбий ўзгариш ясаб, аслида ахборот етказиш усулидан воз кечмаётган ҳолатларимиз ҳамон мавжуд. Ҳар бир ҳаракатларимизни англаб, чуқур билим асосида, миллий кадриятларимизга таяниб, менталитетни ҳисобга олган ҳолда ноанъанавий усуллардан кенг фойдаланишимиз лозим. Бу онглилик даражасининг ўсишига ёрдам беради ва ҳуқуқий давлат қуриш учун асосий омил булади: “Ҳа, бугун инсониятнинг идрок қилиш даражасига таъсир эта оладиган савиядаги онг керак. Бугунги жамиятимизда онгсиз одам ютқзади. Онгсизлик нима ўзи? Бу ўзининг, жамиятнинг ва ўзи мансуб бўлган замоннинг ҳолидан беҳабарликдир”³². Дунёдаги жамики давлатлар тўғри фаолият олиб бориши зарур. Зеро, мафкуравий таҳдидни қурол қилиб, ўз манфаати учун ҳар қандай разилликдан қайтмаётган субъектлар, афсуски, мавжуд. Уларнинг ҳаракати АҚШ - Ироқ, Афғонистон, Яқин Шарқ, Россия, Украина можаролари, турли диний оқимлар ўртасидаги кескин курашларнинг келиб чиқиши, занжирли давом этиши, глобал муаммоларнинг кескинлашуви, уч дунё мамлакатлари орасидаги фарқни кучайишига сабаб бўлмоқда. Уларнинг аксарияти билатуриб разил қадамларини ташламоқда, шу билан аслида ўзларига ҳам чоҳ қазимоқдалар. Ёш Ўзбекистон давлатимиз ҳалқи билимли, миллий кадриятларга содиқ, ахлоқли бўлса, маънавияти ҳам ривож топади, ҳуружларга қарши кураша олади. Масаланинг яна бир томони ҳалқимизнинг 60 %ни айна ишга лаёқатли ёшлар ташкил этади, шунинг учун уларни билимдан ташқари, касб-хунарли бўлиши узлуксиз иш билан таъминланишига эришишимиз зарур. Қишлоқ фаровонлигини ошириш айнан шу ёшларга бориб тақалади. Банклар ёшларни ишлаб чиқаришга жалб этиш учун молиявий узлуксизлигига эришиши, жойлардаги ҳокимият бўғинидагилар уларга ижтимоий-маънавий ёрдам кўрсатишлари, фаолиятларини меъёрий бўлишига кумаклашиши ва зинҳор улардан “Юлғичлик” билан фойдаланмасликлари, бунинг учун ҳокимият ҳуқуқ органлари ва банк тизимли фаолият олиб боришлари керак. Ҳорижий инвестициялар жалб қилиниши лозим. Миллий кадрлар тайёрлаш тизимини изчил давом эттириш эса чин маънода эркин фикрнинг шаклланишига олиб келади. Немис классик файласуфи И.Кантнинг бу ҳақидаги қарашларини: “...ҳеч ким мени ўзи ҳоҳлаганидек (бошқалар фаровонлигини ўзи тасаввур этганидек.) бахтли бўлишга мажбур эта олмайди; ҳар бир инсон ўзи тўғри деб тасаввур этган йўлдан бориб, ўз бахтини излаб топишга ҳақли, бунда ҳар бир инсоннинг ўз ҳолича эркинликка эриша олиши

³² Очилдиев А. Бағрикенглик – барқарорлик ва тараккиёт омили. – Т.: Ислон университети, 2007. – Б.41

мумкинлиги ҳақидаги умумий қонуниятга зиён-заҳмат етмаслиги лозим³³,- объектив тарзда миллатимиз онгига сингдиришимиз долзарб вазифа деб ҳисоблайман. Бу уларга терроризмнинг туб моҳиятини тўғри англашга олиб келади.

Шунингдек, юқоридаги барча фикрлар жамланса, иқтисод ва маънавиятнинг узвий боғлиқлиги ҳамда таъсирини яққол намоён этади. Чуқур билим, малака, эркин фикрлаш, миллат равнақи учун маъсулиятли ва фидокор бўлиш, кўрқоқлик ва сусткашликни бартараф этиш, доимий меҳнат билан банд бўлиш фаровонлик ва тўқисликка олиб келади. Ўзликни англаш, инсон қадрини таъминлашга олиб боради, булар асносида турли субъектлар, улар яққа шахс, ташкилот ёки давлат бўлишидан қатий назар, ўрталарида соф маънавий мулоқотнинг ўрнатилишига ёрдам беради, бу ўз навбатида глобал муаммолардаги маънавий-мафкуравий зиддиятларнинг барҳам топишида асосий омил бўлиб хизмат қилади. Бу том маънодаги инсонпарварликнинг ўзидир.

³³ Кант И. Сочинения на немецком и русском языках..Т. 1. - М.: 1994. – С. 285